

Dwadzieścia procent terytorium Polski, szesnaście lat doświadczeń. Dzień Natury 2000

2020-05-18

Natura 2000 jest formą odmienną od pozostałych obszarowych form ochrony przyrody. Na jej terenie można robić wszystko, co nie szkodzi konkretnym siedliskom i gatunkom. Tu nie ma schematów, obowiązuje jedna zasada – nie szkodzić.

Obszary Natura 2000 zostały ustanowione przez prawo europejskie (tzw. Dyrektywę Siedliskową) w 1992 r. Idea sieci obszarów ochrony gatunków i siedlisk ukształtowała się we wczesnych latach 90., jednak bazowała na istniejących już wtedy od ponad 10 lat obszarach specjalnej ochrony ptaków, wyznaczonych na podstawie tzw. Dyrektywy Ptasiej. Tym samym, pierwszy raz w historii Europy (a nawet świata) utworzono „ponadnarodowe” obszary chronione objęte twardymi zapisami aktów prawnych. Obydwie dyrektywy – Siedliskową i Ptasia – zaczęto traktować jako „dyrektywy przyrodnicze”. *Ciekawostką jest, iż na poziomie UE obydwie dyrektywy mają jeden, wspólny skrót: BHD (od Bird Directive and Habitats Directive)*. Podobnie jak linia demarkacyjna pomiędzy dyrektywami, kształtuje się podział na obszary – możemy bowiem mówić o obszarach ptasich, gdzie chronione są wyłącznie ptaki tam występujące oraz o obszarach siedliskowych, gdzie chronione są pozostałe gatunki zwierząt, jak również rośliny i siedliska przyrodnicze.

Obecnie na terenie Unii Europejskiej, zarówno na lądzie, jak i na morzu znajduje się ponad 27 000 obszarów Natura 2000 ustanowionych we wszystkich dwudziestu siedmiu państwach członkowskich na podobnych zasadach. Natura 2000 zajmuje prawie osiemnaście procent powierzchni Unii Europejskiej w dziewięciu regionach biogeograficznych, a jej celem jest zapewnienie długoterminowego przetrwania najcenniejszych europejskich gatunków roślin, zwierząt oraz siedlisk przyrodniczych wymienionych w załącznikach do ww. dyrektywy (przedmiotów ochrony na poszczególnych obszarach). Warto podkreślić, że poza ściśle rozumianymi miejscami występowania przedmiotów ochrony, kluczowe staje się objęcie ochroną także terenów np. żerowania, czy migracji gatunków. To właśnie czyni sieć Natura 2000 prawdziwą siecią obszarów – łączność ekologiczna, a nie izolacja.

Szesnaście lat doświadczeń

W Polsce obszary te funkcjonują od 2004 r. (od wejścia Polski do Unii Europejskiej). Od tego czasu minęło szesnaście lat. Czas ten spowodował ugruntowanie się pozycji obszarów Natura 2000 w prawodawstwie polskim, ale przede wszystkim w świadomości społecznej. W ciągu tych lat wyodrębniła się administracja odpowiedzialna za zarządzanie ochroną przyrody – Generalna Dyrekcja i szesnaście Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska. Dzięki temu system nadzoru nad obszarami Natura 2000 może być spójny w całym kraju (oprócz RDOS sprawującymi nadzór nad obszarami Natura 2000 są również Dyrektorzy Parków Narodowych i Dyrektorzy Urzędów Morskich). Stosowanie jednolitych zasad jest potrzebne biorąc pod uwagę fakt, że Natura 2000 zajmuje dwadzieścia procent lądowego terytorium naszego kraju, około dwadziestu pięciu procent powierzchni polskiej części Morza Bałtyckiego i obejmuje prawie tysiąc obszarów.

Powierzchnia Polski wynosi 312 679 km², z czego około dwóch procent to obszary wodne. Kraj położony jest głównie w kontynentalnym regionie biogeograficznym, jedynie Karpaty w południowej części Polski należą do alpejskiego regionu biogeograficznego. Krajowe obszary morskie znajdują się w morskim regionie bałtyckim, stanowiącym część regionu kontynentalnego. Ze względu na położenie geograficzne powodujące dużą różnorodność krajobrazów i ekosystemów, Polskę charakteryzuje bogata różnorodność biologiczna. Spośród osiemdziesięciu jeden typów, które Polska ma chronić na podstawie Dyrektywy Siedliskowej, jeden typ - jodłowy bór mieszany - jest siedliskiem endemicznym dla Polski. Na szczelbu UE Polska ponosi jednak szczególnie dużą odpowiedzialność za ochronę kilkunastu innych typów siedlisk, w odniesieniu do których ponad trzydzieści procent zasobów europejskich znajduje się właśnie tu. Ponadto, w Polsce występuje sto osiemnaście gatunków roślin i zwierząt (innych niż ptaki), dla których wyznacza się obszary siedliskowe, występują też dziewięćdziesiąt trzy gatunki ptaków wymienionych w Dyrektywie Ptasiej jako gatunki lęgowe i sto pięćdziesiąt siedem gatunków ptaków określanych jako gatunki wędrowne. W przypadku gatunków również znajdziemy takie, za ochronę których nasz kraj ponosi szczególną odpowiedzialność - np. żubr, suseł perełkowany, strzebla błotna, nornik tatrański, przytulia krakowska, czy warzucha polska, dla których sto procent lub ponad dziewięćdziesiąt procent populacji europejskiej znajduje się na terenie Polski. Podobnie, wśród ptaków możemy mówić o „szczególnych” gatunkach , np. o wodniczce, orliku grubodziobym, czy rycyku, dla których ponad pięćdziesiąt procent populacji europejskiej występuje w Polsce.

Specyfika Natury 2000

Natura 2000 jest formą odmienną od pozostałych obszarowych form ochrony przyrody w wielu aspektach, a jednym z bardziej widocznych jest fakt, że na jej terenie można robić wszystko, co nie szkodzi konkretnym siedliskom i gatunkom, dla ochrony których wyznaczono poszczególne obszary. Dlatego też wpływ każdej inwestycji musi zostać oceniony indywidualnie w odniesieniu do konkretnego miejsca, gdzie ta inwestycja miałaby zostać zrealizowana. Tu nie ma schematów. Obowiązuje jedna zasada – nie szkodzić.

W ciągu szesnastu lat obecności w Polsce sieci Natura 2000 udało się wyrosnąć na nowoczesną formę ochrony, odmienną niż znane od wielu lat formy krajowe. Natura 2000, w kontraście do nich form ochrony, jest dość dynamiczna, elastyczna i dopasowująca się do zmieniających się realiów. Dlatego też trzeba było zrewolucjonizować niektóre znane od lat instrumenty ochronne, w tym planistyczne, które sprawdzały się w tradycyjnym systemie, ale nie przy Naturze 2000. W 2008 r. dla obszarów Natura 2000 wprowadzono dwa rodzaje planów zarządzania. Jeden „szybki” – plan zadań ochronnych, ustanawiany jako akt prawa miejscowego na dziesięć lat, który mógł być sprawnie zmieniany, jeżeli np. zaistniała potrzeba wynikająca z ochrony przyrody i drugi „klasyczny” ustanawiany rozporządzeniem Ministra Środowiska na dwadzieścia lat. Czas pokazał, jak atrakcyjną formą dokumentu planistycznego jest plan zadań ochronnych, który zdecydowanie wygrał z klasycznym planem ochrony. Miał na to wpływ, zakończony sukcesem, szeroko zakrojony projekt (roboczo nazywany projektem PZO) prowadzony przez Generalną Dyrekcję Ochrony Środowiska, we współpracy z regionalnymi dyrekcjami ochrony środowiska, finansowany ze środków Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Efektem projektu było ustanowienie prawie czterystu planów zadań ochronnych w całej Polsce. Aktualnie prowadzony jest bliźniaczy projekt PZO bis. Jest to konieczne, ponieważ obecnie w Polsce, ponad sześćdziesiąt jeden obszarów ma ustanowione dokumenty planistyczne. W założeniu do 2023 r., wszystkie obszary powinny zostać objęte planowaniem ochrony. Planowanie to jednak tylko etap, najważniejsze jest wykonywanie właściwie zaplanowanych działań ochronnych.

Ludzie, którzy kochają przyrodę

Działania ochronne są podejmowane w całej Polsce poprzez sprawujących nadzór nad obszarami Natura 2000 – jest to szereg osób z regionalnych dyrekcji ochrony środowiska, parków narodowych urzędów morskich, nadleśnictw, czy organizacji pozarządowych. W wielu przypadkach dla tych osób dbanie o Naturę to nie tylko obowiązki służbowe, ale przede wszystkim pasja. Są to osoby bardzo zaangażowane w ochronę przyrody, którym zależy na zachowaniu jej bioróżnorodności. Coraz częściej obserwuje się także inicjatywy samorządów i osób prywatnych. To bardzo pozytywne i budujące zjawisko. Natura nie istniałaby bowiem bez osób nieustannie pracujących na jej utrzymanie. To od ludzi (od nas wszystkich!) zależy jej przyszłość.

Wszystkiego najlepszego z okazji Dnia Natury 2000!